

Altın Mübadele İşlemeleri: İşlam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme

“Gezgin, Yusuf Erdem. *Altın Mübadele İşlemeleri: İşlam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme*. İstanbul: İktisat Yayınları, 1. Basım, 2020.”

Ramazan Araz

Altın, tarih boyunca kendisine kıymet atfedilmiş ve önemli bir maden olarak görülmüştür. Para ve süs eşyası olmak üzere birçok farklı versiyonu ile hayatta yerini almıştır. En önemli özelliği ise özü itibariyle bir kıymete sahip olmasıdır. Altının bu özelliği insanlar arasında daha özenli bir şekilde korunmasına ve mübadele edilmesine sebep olmuştur.

Tanıtımını yapacağımız bu eser doktora çalışması olarak hazırlanmıştır. Yazar, Prof. Dr. Murat şimşek’in bu konuda bir çalışmanın eksikliğinin bulunduğu ve böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu tavsiyesi üzerine bu konuyu tercih ettiğini ifade etmektedir. Çalışma 2019 yılında Prof. Dr. Halit alış danışmanlığında ve daha birçok değerli hocalardan istifade edilerek hazırlanmıştır. Eserde yalnızca günümüz spot piyasalarında altın mübadele işlemleri ele alınmış, finansal piyasalarda gerçekleşen altın mübadele işlemleri çalışmanın dışında bırakılmıştır. Çalışmada önce sektör unsurları tanıtılmış sonra fikhî hükümleri açıklanmıştır; altının çıkartılması, rafinerilerde saflaştırılması, atölyelerde işlenmesi, toptancı ve aracılar vasıtasıyla kuyumculara ulaştırılması ve son olarak ise kuyumculardan halka arz edilmesi aşamaları detaylı şekilde fikhî açıdan ele alınmıştır. Bu açıdan sektörde çalışanlar, konuyla ilgilenen ilim talipleri ve araştırmacılar için son derece faydalı konuları ihtiva etmektedir.

Çalışma giriş, beş ana bölüm ve sonuç kısımlarından müteşekkildir. Giriş bölümünde ilk olarak çalışmanın konusu, amacı, önemi ve sınırları açıklanmıştır. Bu bölümde yazar çalışmayı üç ana mesele üzerinde ele aldığını ifade etmektedir: Altının hukuki mahiyeti, altının sarf akdine konu olması ve kuyumculuk sektöründe altın mübadele işlemleri. Daha sonra çalışmanın yöntemi üzerinde durularak, iktisat, fikhî ve altın sektöründe kullanılan belli başlı kavramlara yer verilmiştir. Çalışmada altının hukuki mahiyetinin başta Hanef mezhebi olmak üzere dört mezhep, kısmen Zahir, Cafer ve Zeyd mezhebi bağlamında ele alındığı, bu gerekçeyle klasik kaynaklar ve modern dönem çalışmalarından oldukça fazla istifade edildiği belirtilmiştir. Yazar bu bölümde ayrıca literatür değerlendirmesi

Doktora ğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İşlam Bilimleri, arazrmzn@gmail.com
Ph.D. Student, Karabük University, Institute of Postgraduate Education, Basic Islamic Sciences

*This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.
Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.*

Araz, Ramazan. “Altın Mübadele İşlemeleri: İşlam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme”. *Mutalaa* 1/1 (Ağustos 2021), 154-158.

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-6818-8914
ROR ID: ror.org/007x4cq57
DOI: doi.org/10.5281/zenodo.5247896

Geliş tarihi: 05.05.2021
Kabul tarihi: 16.07.2021

yaparak, altının işleyişi ile ilgili ve fıkhi değerlendirmeye esas teşkil eden kaynakları ayrı ayrı değerlendirmiştir. Çalışmanın fıkhi yönüyle beraber teknik yönüyle de ele alınmış olması oldukça önemli bir husustur. Bu sebeple çalışmanın önemli kaynakları arasında kanun, yönetmelik, mevzuatlar, sektörün internet sayfaları ve sektör temsilcileriyle yapılan görüşmeler de zikredilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünü “iktisatta ve fıkhıta para kavramına” tahsis eden yazar, bu bölümde ilk olarak paranın tanımı ve fonksiyonlarını açıklamaktadır. Gezgin para için, “sosyal çerçevede toplumun genelinin ortak değer ölçüsü ve mübadele aracı olarak değer atfettiği nesnenin adıdır” şeklinde bir tanım yapmaktadır. Devamında ise paranın temel fonksiyonlarını gerçekleştirebilmesi için dayanıklı olması, birbirine benzemesi, bölünebilir olması, taklit edilmeye karşı korunaklı olması ve piyasada nadir olması özelliklerini vurgulamaktadır. Ayrıca “para çeşitleri” başlığı altında sırasıyla trampa işlemleri, kağıt paralar ve kaydi paralar hakkında kısa malumatlar veren Gezgin, para sistemlerini de geniş şekilde ele alıp madeni para sistemleri, altının ve gümüşün ayrı ayrı veya beraber kullanıldığı sistemleri açıklayıp devamında altın para sistemi ve bu sistemin olumlu ve olumsuz yönleri gibi birçok konuya yer vermiştir.

Bu bölümün bir diğer önemli konusu “fıkıhta para kavramı”dır. Bu başlık altında paranın genel adının *semen* olduğunu ifade edilmekle beraber *dinar*, *dirhem*, *fels* ve *sikke* hakkında açıklamalar yapılarak parayla alakalı *kıymet*, *fiyat* (*si’r*), *ayn* ve *deyn* kavramları hakkında da gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra *semen* ve *mebi’* kavramlarına müstakil başlık altında geniş şekilde yer verilmiştir. *Semenin* alışverişin meydana gelmesi için üzerinde anlaşılabilir mübadele aracı olması özelliği, *mebi’nin* ise alışverişte satıma konu olan malı ifade ettiği belirtilmiş ve daha sonra *semen* ile *mebi’* arasındaki farklar geniş şekilde maddeler halinde ortaya konulmuştur (s. 38-43). Bu bölümde ayrıca para çeşitlerine ayrı bir başlık açılmış ilk olarak altın paralar hakkında bilgi verilmiştir. Altının tarihte neolitik hatta mezolitik (m.ö. 600.000 – m.ö. 5000) dönemlerinden beri kullanıldığı ifade edilerek tarihte altının süs, para ve diğer amaçlarla kullanımları hakkında bilgiler verilmiştir. Peygamberimizin (sas) risaleti döneminde de altın ve gümüşün para ve süs eşyası olarak kullanıldığına değinen yazar, Peygamberimizin (sas) mevcut paranın şeklinde ve cinsinde bir değişiklik yapmadığına vurgu yapmış ancak Hz. Ömer (ra) döneminde altın-gümüş paritesinde 1/10 oranında bir ayarlama getirildiğini ifade etmiştir. Bu dönemde Hz. Ömer’in (ra) deve derisinden para yapmak istemesine karşılık develerin neslinin tükenme tehlikesine dair yapılan itiraz üzerine bundan vazgeçilmiştir ki bu malumat altın dışındaki paralar için önemli bir delil teşkil etmektedir. Gezgin, altın dışındaki paralardan mağşuş paralar ve fülus hakkında önemli bilgiler vererek bu konu hakkında mezheplere ait görüşlere de geniş şekilde yer verilmiştir (s.47-53). Yazar, ayrıca kağıt paralar bahsine temas ederek, kağıt paraların hükmü konusunda *borç senetleri* ve *felslere* atıf yapıldığını ifade etmiştir. Gezgin bu bölümde son olarak kaydi paraları ele almış ve bu konuda geniş değerlendirmelerde bulunmuştur.

Yazar ikinci bölümde “altının para-meta olma niteliği”ne değinmiştir. Bu bölümde altının para mı yolsa meta’ mı olduğunun ortaya konulması gerekliliğine temas eden yazar, bu konuda klasik ve modern dönemde ortaya çıkan farklı görüşler neticesinde altının fıkhi mahiyetine değinmiştir. Tabloyla da desteklenen bu görüşlerin klasik dönemde, altının bütün yönleriyle para olduğu ile ziynet eşyası olan altınların meta’ olduğu şeklinde ikiye ayrıldığı; modern dönemde ise altının para olduğu ile altının meta’ olduğu şeklinde ikiye ayrıldığı, bu görüşlerin de kendi içinde tekrar ikiye ayrıldığı ifade edilmiştir. Yazar bu

bölümde ayrıca altının para olma özelliğine değinmiş altının doğada bulunan 118 element arasından tercih edilme nedenini teknik, sosyoekonomik, insan nefsinin kendisine olan meyli gibi farklı açılardan değerlendirmiştir. Daha sonra altının meta' olma niteliğine değinmiş ve bu konuda klasik ve modern görüşlere yer vermiştir. Yazar son olarak bu konuda genel bir değerlendirme yapmış ve yer yer kendi kanaatlerini de ifade etmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde altının sarf akdine konu olması bahsi geniş şekilde ortaya konulmuştur. Bu bölümde ilk olarak sarfın tarifi yapılarak bey' akdi içerisindeki konumu, riba konusuyla ilişkisi, riba gerçekleşen altı çeşit malın illetinin tespiti ve kıyas yoluyla ribanın tahakkuk ettiği diğer maddelerin belirlenmesi üzerinde durulmuş; bu konu hakkında değişik görüşler izah edilmiştir. Bu bölümde ikinci olarak sarf akdinin şartlarına temas edilmiş, ilk önce aynı cinslerde miktar birliği şartına değinilmiş olup bu konuda rivayet edilen bazı hadislere, cumhurun görüşlerine ve cumhura muhalif bazı görüşlere yer verilmiştir. Altının sarfının a) has altınların sarfı, b) mağşuş altınların sarfı, c) miktarı belli olmayan altınların sarfı, d) zimmette bulunan altınların sarfı, e) altının gümüşle sarfı, f) altının felslerle sarfı olmak üzere altı şekilde incelenmesi gerektiğini vurgulayan yazar, ayrıca bedellerin aynı mecliste peşin olarak kabzedilmesi ilkesine de değinmiş olup bu konu hakkında çeşitli görüşlere yer vermiştir. Aynı konu kapsamında günümüzde döviz işlemleriyle sarf akdi arasındaki farka dikkat çekilmekte, sarfın kabz şartı olması yönüyle günümüzdeki döviz işlemlerinden farklılığı vurgulanmakta, kabzın şart olduğu akitler üç madde halinde tasnif edilmekte ve menkul mallar hakkındaki görüşlere yer verilmektedir. Günümüzde kabzın hakiki ve hükmi olarak iki şekilde gerçekleştiğini ifade eden Gezgin, hükmi kabzın şartlarını üç madde halinde oldukça geniş şekilde ele almış ve günümüzde hükmi kabzı hakiki kabz olarak (sahih) kabul etmeyenlerin görüşlerine de temas etmiştir. Yazar, ayrıca sarf akdinde şart muhayyerliğinin olmaması hakkında da bizlere teferruatlı malumatlar sunarak sarf akdinde vekalet, kefalet, havale ve muavâ'ade konularına müstakil başlıklar altında değinmiştir.

Bu bölümün en önemli konularından bir diğeri de "altının sarfı" bahsidir. Yazar bu başlık altında ilk önce altının hemcinsi karşılığında sarfı konusuna temas etmiş, *has altınların sarfı* konusu dahilinde altınlardaki işçilik farkının fiyat farkına etkisi üzerindeki ihtilaflara değinmiş ve ribanın yasaklanma nedenleri, hikmetleri vs. meselelere maddeler halinde yer vermiştir. Daha sonra mağşuş altınların sarfı hususuna değinerek mağşuş altınların içindeki altın miktarının günümüzde tespit edilebildiğini bu sebeple klasik görüşlere ihtiyatla yaklaşılması gerektiği meselesi üzerinde durmuştur. Miktarı belli olmayan altınların sarfı gibi konulara da değinen Gezgin, ayrıca "altının farklı cinsler karşılığında sarfı" başlığı altında *altının gümüşle sarfı*, *altının felsler karşılığı sarfı* mevzularına temas ederek, konu içerisinde piyasa da tedavül eden felslerin ribâya konu olması hususunda farklı görüşlere de ayrıca değinmiştir. Yazar, son olarak ilk üç bölümü kapsayacak şekilde genel bir değerlendirme yapmıştır.

Gezgin, çalışmanın dördüncü bölümünü "altın sektöründe üretici-aracı işlemleri ve fikhî değerlendirilmesi"ne tahsis etmiştir. Bu bölümde ilk olarak iktisat tarihi açısından altının evreleri (altı evre olarak) iktisatçıların isimlendirmeleri esas alınarak maddeler halinde özellikleriyle beraber ele alınmıştır. Ülkemiz açısından ise *organize olmamış altın dönemi* ve *organize olmuş altın dönemi* olarak iki dönem hakkında bilgiler verilerek, ülkemiz iç piyasalarında toptan ve perakende altın sektörleri hakkında gerekli malumatlara ayrıca yer verilmiştir. Bu bilgilere ek olarak *aramadan - tüketime altın döngüsü* şeklinde bir tablo vasıtasıyla konunun anlatım şekli zenginleştirilmiştir (s. 133). Bu bölümüm en dikkat

çeken konuları genelde sektör hakkında teknik bilgileri ihtiva eden “altın sektöründe üretici ve aracı taraftarlar” başlığı altındaki üreticiler, altın madenleri, altın rafineleri, darphane, atölyeler, üretime yardımcı unsurlar, araçlar (toptancı ve çantacılar ve yardımcı aracı kuruluşlar) gibi konulardır. Vermiş olduğu teknik bilgilerden sonra “altın sektöründe üretici-aracı işlemleri ve fikhî değerlendirilmesi” konusuna yer veren müellif, bu işlemlerin sektörün kendi içerisinde gerçekleştirilen işlemler arasında fikhî açıdan en problemliler olduğuna işaret etmekte, devamında ise altın üretici işlemlerine yer vererek madenci işlemleri, rafineri işlemleri, darphane işlemleri ve altın atölyeci işlemleri hakkında fikhî değerlendirmeler yapmaktadır. Ayrıca klasik fıkhîta altın işçiliğine yaklaşımlara da değinilerek, konu şema halinde son derece anlaşılır şekilde okuyucuların dikkatine sunulmuştur.

Müellif, bu bölümde ayrıca altın işçiliğinin icare ve istisna’ akdiyle ilişkisi meselesine değinmiş ve bu konular hakkında farklı görüş ve önerilere yer vermiştir. Devamında ise “altın işçiliğinin sarf akdiyle ilişkisi” başlığı altında altın işçilik ücretlerinin sarf akdinde bedellere yansıtılmasının caiz olup olmadığıyla ilgili farklı görüşlere geniş şekilde yer vermiştir (s.183-1989). (Bu konu daha çok altının semen olmadığıyla ilgili görüşlerin teaddüdü üzerine şekillenmiş ve ayrıca vadeli satım gibi tali birtakım malumatlara da yer verilmiştir.) Yazar, akabinde bölüm girişinden itibaren işlenmiş konular hakkında geniş bir değerlendirme yapmaktadır. Bu değerlendirme arasında en dikkat çekici olanı darphane ve atölyelerdeki altın mübadelerindeki gecikmenin fikhî sonuçları üzerinde olup, yazarın kendi görüşü ise bu gecikmelerin örfen peşin addedileceği, dolayısıyla diğer şartlara dikkat edildiği takdirde bu işlemlerin caiz olacağı şeklindedir. Ayrıca üzerinde tarih bulunan altınlardaki tarih farkının mübadelelerde fiyat farkına sebep teşkil etmesinin fikhî bir dayanağının olmaması, sarf akdinde teknolojinin hususi örfe etkisi vb. konular da son derece fayda arzeden konulardır. Gezgin, bu bölümde son olarak altın toptancı ve çantacı işlemlerine yer verip fikhî değerlendirmesini yapmaktadır. Ayrıca yazar, bağımsız takas merkezlerinin kurulması yönünde bir öneride bulunmaktadır.

Çalışmanın beşinci bölümünü “altın sektöründe kuyumcu işlemleri ve fikhî değerlendirilmesi” konusu oluşturmaktadır. Müellif bu bölümde kuyumculukla ilgili etimolojik ve tarihi birtakım bilgilere yer vermiş, daha sonra ise kuyumcu işlemleri ve daha önce değinilmemiş birtakım konuların fikhî değerlendirmesini yapmıştır. Konunun içeriği genel olarak şu şekildedir: Atölyeci ve araçlarla yapılan fikhî işlemler peşin ve vadeli olmak üzere ayrı ayrı ele alınarak peşin işlemlerde EFT ve SWIFT gibi özü itibarıyla bit takım gecikmelerin yaşandığı hükmi kabz hakkında çeşitli görüşlere yer verilmiştir. Vadeli altın işlemlerinde ise çeşitli görüşlere değinilerek altının para veya meta’ olduğu şeklinde çeşitli görüşlere istinaden bu konu hakkındaki ihtilaflara yer verilmiştir. Ayrıca murabaha yoluyla altın temini konusuna da bu bölümde temas edilmiş ve birtakım farklı finansman önerileri sunulmuştur. Daha sonra kuyumcuların perakende alım satım işlemlerine yer verilerek bu konu peşin ve vadeli olmak üzere iki ayrı başlıkta ele alınmıştır. Peşin işlemlerde yeni ve hurda mübadelesi hakkında hususi örftede cereyan eden uygulamalar doğrultusunda bilgilerle beraber bu işlemlerin bazılarının şartlı olmasına atfen safkateyn yasağıyla ilgili bazı görüşlere zorunlu olarak yer verilmiştir. Kuyumcular arasında kısmen yapılmakta olan bedel olarak verilen hurda altınların milyemlerini düşük gösterme işleminin işçilik ücreti dışında bedel tahsil etmek olacağından caiz olmayacağını belirten yazar, daha sonra sarrafiye ve has altınların satışı konusuna değinmekte ve uygulamadaki bazı problemlere yönelik birtakım öneriler sunmakta, devamında ise

üzerinde taş bulunan altınların satımı konusuna da değinerek bazı olumsuz durumların önüne geçmek için barkot sistemini önermektedir.

Yazar bu bölümde vadeli işlemler başlığı altında çek ve senetle altın satışı, banka kartları havale ve EFT ile altın satışı konularına da değinmektedir. Özellikle banka kartları ve kredi kartları ile ilgili bazı yanlış ön kabullere temas eden müellif, konuyu maddeler halinde okuyucuların dikkatine sunmaktadır. Gezgin, elektronik ortamda altın satışı ve altının siparişle satışı konularına da bu bölümde değinmekte ve konuyu yine maddeler halinde ele almaktadır. Ayrıca “diğer işlemler” başlığı altında altının kiraya verilmesi, altının ödünç verilmesi ve emanet bırakılması, altın mudarebe, altının bey’u’l-ine’ye konu olması ve altına endekslenen para borçlarına yer vermektedir. Müellif bu konuyu genel olarak maddeler halinde izah etmeye çalışmış ve bazı önerilerde bulunmuştur.

“Sonuç” bölümünde ise eser hakkında genel bir değerlendirme yapan Gezgin, konu içerisinde yapmış olduğu bazı teklif ve önerileri yinelemiştir. Yazar son olarak finansal piyasalarda gerçekleştirilen altın işlemleri hakkında hususi bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğuna vurgu yaparak eseri sonlandırmıştır.

Çalışma içerisinde bazı konuların tekerrür ettiği dikkatten kaçmamaktadır; ancak bu, çalışmanın farklı şekillerde ele alınmasından kaynaklı olup, konu bütünlüğü açısından atıf yapılması gereken bilgiler olması hasebiyle hasen cinsinden tekrarlardır. Çalışmanın kaynakları *altın işlemlerinin işleyişi ile ilgili kaynaklar ve fikhî değerlendirmeye esas teşkil eden kaynaklar* yönünden oldukça zengin olduğu söylenebilir. *İçindekiler* bölümüyle çalışmanın içeriği son derece muntazam olup, yazarın yapmaya çalıştığı sentezler yönüyle de eserin son derece emek ürünü olduğunu tebellür etmektedir.

Gezgin’in bu eseri saha araştırmasını da içermesi yönüyle teoriyle pratiği birleştiren bir eser olması adına önemlidir. Özellikle altın sektöründe tezgah üstü piyasalarda çalışanlar için son derece müfit bir eser olmaya aday olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca bu alanda ilim tahsil eden ve araştırma yapanlar için, değişen şartların ve gelişen teknolojinin tüccar örfünde fikhî açıdan ne gibi değişikliklere/yeniliklere sebep teşkil ettiği açısından da dikkate alınması gereken bir çalışma olduğu kanaatindeyiz. Bu açıdan büyük bir boşluğu doldurduğuna ve farklı çalışmalara örnek teşkil edeceğine inanıyoruz. Kendilerine bu konuda teşekkür ediyor ve çalışmalarının devamını diliyoruz.